

İZAHA DAVET MÜESSESİNDE ÖN TESPİT KRİTERLERİNİN SAFİ ARTIŞ KURAMI PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF PRELIMINARY ASSESSMENT CRITERIA IN THE INVITATION TO EXPLAIN PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF PURE INCREASE THEORY

Mustafa EROL*

ÖZ

Türk vergi sisteminde izaha davet müessesesi, vergi idaresi ile mükellef arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların yargıya intikal etmeden çözümünü amaçlayan önleyici bir mekanizma olarak önemli bir işlev görmektedir. Bununla birlikte, müessesenin uygulanabilmesi için gerekli olan ön tespit aşamasında hangi kriterlerin esas alınacağı hususu mevzuatta açık ve sistematik biçimde düzenlenmemiş olup doktrinel tartışmalara konu olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, izaha davet müessesesinde ön tespit kriterlerini safi artış kuramı perspektifinden değerlendirmektir. Bu kapsamda, ön tespitin yalnızca şekli göstergeler veya idari şüpheyeye dayalı bulgularla değil, mükellefin vergilendirilebilir ekonomik gücünde gerçek bir artış bulunduğunu ortaya koyan unsurlar temelinde yapılması gerektiği ileri sür-

ABSTRACT

In the Turkish tax system, the “Declaration Request Mechanism” (izaha davet müessesesi) plays an important preventive role as an administrative tool aimed at resolving potential disputes between the tax administration and taxpayers before they escalate into litigation. However, the criteria to be used in the preliminary assessment stage required for the application of this mechanism are not clearly and systematically regulated in the legislation and have therefore become the subject of doctrinal debate. The purpose of this study is to evaluate the preliminary assessment criteria within the Declaration Request Mechanism from the perspective of the net accretion theory. In this context, it is argued that the preliminary assessment should not be based merely on formal indicators or administrative suspicions, but rather on elements

* Vergi Başmüfettişi, Gelir İdaresi Grup Müdürü V., Hazine ve Maliye Bakanlığı, mustafa.erol@vdk.gov.tr, ORC-ID: 0009-0008-6670-7398.

Erol, M. (Temmuz 2026). İzaha Davet Müessesinde Ön Tespit Kriterlerinin Safi Artış Kuramı Perspektifinde Değerlendirilmesi, *Vergi Raporu*, 322, (7-22).

Makale Türü: Araştırma Makalesi

M.G.T.: 21.06.2026 / M.K.T.: 29.06.2026

rülmektedir. Çalışmada, safi artış kuramının vergisel gelir anlayışı ile izaha davet müessesesinin önleyici fonksiyonu arasındaki teorik ilişki ortaya konulmakta; mevcut uygulamadaki belirsizlikler doktrinel bir bakış açısıyla analiz edilerek ön tespit kriterlerine ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İzaha Davet Müessesesi, Ön Tespit, Safi Artış Kuramı, Vergisel Gelir, Gönüllü uyum

JEL Sınıflandırma Kodları: K34, H20, H26

GİRİŞ

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) mülga 370'inci maddesi, 6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile "İzaha Davet" başlığı altında yeniden düzenlenmiş ve vergi sistemine yeni bir müessese olarak ihdas edilmiştir.

Getirilen bu düzenleme ile idare ve mükellefler arasındaki uyumsuzlukların azaltılması, idarenin zamanını daha etkin ve verimli alanlarda kullanması, olayların gerçek mahiyetinin tespit edilmesine mükelleflerce daha çok katkıda bulunulması ve bu sayede vergiye gönüllü uyumun artırılması amaçlanmaktadır.

2025 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklenti Raporuna göre, 2025 yılı Haziran sonu itibarıyla izaha davet müessesesi kapsamında izaha davet edilen mükellef sayısı 4.153, gönüllü uyuma davet edilen mükellef sayısı ise 8.482 olarak gerçekleşmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2025, s. 30).

İzaha davet müessesesinin uygulanabilmesi için gerekli olan ön tespit, VUK Genel Tebliği (Sıra No: 519)'de, vergi kanunlarının verdiği yetki kapsamında vergi incelemesi yapmaya ve/veya mükellefler ile mükelleflerle işlemde bulunan diğer gerçek ve tüzel kişilerden bilgi toplamaya yetkili kılınanlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak elde edilen bilgi, bulgu veya veriler şek-

demonstrating a real increase in the taxpayer's taxable economic capacity. The study reveals the theoretical relationship between the income concept of the net accretion theory and the preventive function of the Declaration Request Mechanism. It further analyzes the uncertainties in current practice from a doctrinal perspective and provides a comprehensive evaluation of the criteria for preliminary assessment.

Keywords: Declaration Request Mechanism, Preliminary Assessment, Net Accretion Theory, Taxable Income, Voluntary Tax Compliance

JEL Classification Codes: K34, H20, H26

linde tanımlanmıştır. Bu tanımın hukuki ve teorik çerçeve açısından mevzuatta sistematik ve açık bir düzenleme niteliği taşımadığı değerlendirilmektedir.

Bu aşamada vergisel gelir kavramının nasıl yorumlanacağı, ön tespitin hangi kriterlere dayanarak yapılacağı ve idarenin hangi durumlarda izaha davet yoluna gidebileceği hususları doktrinde tartışmalıdır. İzaha davet müessesesinin meşruiyeti, özellikle ön tespitin mükellefin vergilendirilebilir ekonomik gücünde gerçek bir artışa dayanıp dayanmadığı konusunda çok önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, izaha davet müessesesinde ön tespit kriterlerini değerlendirmektir. Safi artış kuramı, gelirin tanımına ilişkin teorik yaklaşımlar arasında temel bir konuma sahiptir. Safi artış kuramı, vergilendirilebilir geliri bir kişinin belirli bir dönemdeki net ekonomik artışı olarak tanımlar ve vergilendirme yetkisinin sınırlarını ekonomik güç ilkesi ile ilişkilendirir. Bu yönüyle, bu kuram, ön tespit aşamasının teorik sınırlarını belirlemek için uygun bir temel sağlamaktadır.

1- VERGİSEL GELİR KAVRAMI VE SAFİ ARTIŞ KURAMI

Dinçer ve Kalelioğlu'na (2013, s.88) göre, günümüzde dinamik bir kavram olan gelir kavramını ülkeler kendi hukuklarında ve uygula-

malarında çeşitli yöntemlerle belirlemeye çalışmaktadırlar. Ülkeler hangi nakit akımlarının gelir olarak değerlendirileceği konusunda, kendi gelir yaklaşımlarına uygun teorik çözümlmeleri de oluşturmuşlardır. Hangi nakit akımlarının gelir olarak değerlendirileceği konusunda kaynak teorisi ve safi artış teorisi başlıca iki görüş olarak ileri sürülmüştür.

1.1- Gelir Kavramına İlişkin Teorik Yaklaşımlar

Rakıcı ve Aktuğ (2020) çalışmalarına göre, gelirin tanımına yönelik, 1800'lü yılların sonunda başlayan tartışmalar kesin bir uzlaşma ile sonuçlanmamakla beraber, her biri kendi taraftarlarınca kabul gören iki gelir teorisi ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki "kaynak", diğeri "safi artış" teorisidir.

Öner'e (2022) göre kaynak kuramı, Alman iktisatçı Friedrich von Hermann tarafından 19. yüzyılda geliştirilmiştir. Kaynak kuramına göre alım gücündeki bir artışın gelir olarak değerlendirilmesi ancak ve ancak bu artışın bir üretim faktörünün üretim sürecine katılması neticesinde ortaya çıkması ve düzenlilik ve devamlılık göstermesi halinde mümkündür.

Öncel vd. (2022) çalışmalarına göre, safi artış kuramı, İsveçli iktisatçı David Davidson ve Alman iktisatçı Georg von Schanz tarafından 19. yüzyılda geliştirilmiştir. Buna göre hangi kaynaktan doğarsa doğsun, devamlılık arz edip etmediği önemli olmaksızın alım gücünde belirli bir dönem içerisinde gerçekleşen tüm artışlar gelir kabul edilir. Safi artış kuramına göre safi gelire, dönem sonu servet değeri ile dönem başı servet değeri arasındaki farka dönem içerisinde gerçekleştirilen tüketimlerin eklenmesi ile ulaşılır.

Nadaroğlu (1992) çalışmasında, kaynak kuramından farklı olarak gelirin hangi kaynaktan doğduğu ya da devamlılık niteliği taşıyıp taşımadığı önem arz etmez. Dolayısıyla kaynak kuramına göre gelir kabul edilmeyen bağış, miras,

ikramiye, menkul ve gayrimenkul malların değerlerindeki artışlar ve tüketim harcamaları safi artış kuramına göre gelirin konusunu oluşturur. İlk bakışta kişilerin alım güçlerindeki net artışın tespit edilerek vergilendirilmesi vergi adaleti bakımından daha uygun görünür. Safi artış kuramına göre gelirin tespitinde hem kişilerin dönem içerisinde elde ettikleri kazançlar hem sahip oldukları servet unsurları hem de dönem içerisinde yaptıkları harcamalar dikkate alınarak mali güç tam olarak kavranmaya çalışmıştır.

Dinçer ve Kalelioğlu (2013), kaynak teorisi ile safi artış teorisinin tek başlarına kullanıldıkları ülkelerde beklenen başarı elde edilememiştir. Bu nedenle uygulamada birçok ülke safi artış teorisi ile kaynak teorisinin aksayan yönlerini ortadan kaldırmak amacıyla gelirin belirlenmesinde her iki teoriye de yer vererek karma bir sistem oluşturmuştur. Böylece gelir, kaynak teorisine göre belirlenmekle birlikte, uygulamada safi artış teorisinin gelir kavramını genişletici tanım ve açıklamalarından önemli ölçüde yararlanılmaktadır.

Kaynak ve safi artış teorisinin karma uygulandığı sistemde ise teorilerin yer alış şekilleri ve etkinlikleri zamana, ülkenin ekonomik ve kültürel yapısına göre değişmektedir.

1.2- Türk Vergi Sisteminde Safi Artış Kuramı

Türk vergi sisteminde, özellikle ticari kazanç ve kurum kazancının tespitinde temel alınan "safi artış kuramı", mükellefin servetinde iki tarih arasında meydana gelen net artışın vergilendirilmesini esas alır. Literatürde bu durum, Gelir Vergisi Kanunu (GVK) m. 38 ve Kurumlar Vergisi Kanunu (KVK) m. 6 çerçevesinde, dönem sonu özkaynak ile dönem başı özkaynak arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır.

Orkun (2022) bu süreci şu şekilde ifade etmektedir: "Kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safî kurum kazancı üzerinden hesaplanır. Hükümde anılan safi

kurum kazancının tespitinde GVK'nin ticari kazançla ilişkin hükümleri uygulanacak ve GVK'nin 38'inci maddesi ve 39'uncu maddesi A bendi uyarınca kazancın tespiti faaliyetinin VUK'un ilgili hükümleri uygulanacaktır."

Altınok (2020) ise kuramın işleyişini dönemler arası farka dayandırarak; "GVK m.38 ve KVK m.6 dönem sonu özkaynak ile dönem başı özkaynak farkı ile vergi matrahını belirler... Vergi ödeme yükümlülüğü gelir ve kurumlar vergisi açısından tüm ticari işlemler gerçekleştiğinden ve faaliyet dönemi kapandıktan sonra doğar" tespitinde bulunmaktadır.

Türk vergi sistemi, esas itibarıyla kaynak teorisini benimsemiş görünse de, Gelir Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde yer alan "diğer kazanç ve iratlar" bendi ile safi artış kuramına yaklaşan karma bir yapı sergilemektedir.

2- İZAHA DAVET MÜESSESESİ VE ÖN TESPİT AŞAMASI

213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun mülga 370'inci maddesi, 6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile "İzaha Davet" başlığı altında yeniden düzenlenmiş ve vergi sisteminde yeni bir müessese ihdas edilmiştir (213 sayılı Vergi

Usul Kanunu, 1961; 6728 sayılı Kanun, 2016).

İzaha davet müessesesinin kapsamı ve şekli, izaha daveti yapacak ve yapılan izahı değerlendirecek merciler, davet yapılacaklar, yapılan izahta kullanılacak bilgi ve belgeler ile uygulamaya ilişkin diğer usul ve esaslar, 30/7/2020 tarihli ve 31201 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 519 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile belirlenmiştir. Bu düzenlemeye ilişkin uygulama ve değerlendirmeler Gelir İdaresi Başkanlığı (2024, s. 44) tarafından yayımlanan 2024 Yılı Faaliyet Raporu'nda da yer almaktadır.

Bununla birlikte uygulamaya yön vermek amacıyla Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı tarafından Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonlarının Oluşturulması ile Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönerge ve Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonları Çalışma Usul ve Esasları Genelge hazırlanmış ve yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Gelir İdaresi Başkanlığı (2024) tarafından yayımlanan 2024-2028 Stratejik Planına göre, plan gelecek beş yıllık dönem için kapsamlı bir yol haritasıdır. Stratejik planda 2028 yılına kadar izah davet müessesesine ilişkin beklenen performans göstergeleri ve hedefleri aşağıda Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: İzaha Davet Müessesesine İlişkin Performans ve Hedef Göstergeleri

AMAÇ (A3)	VERGİYE GÖNÜLLÜ UYUMU ARTIRMAK						
HEDEF (H3.2)	İzaha Davet Müessesesi Etkin Kullanılacaktır.						
Performans Göstergeleri	Hedefe Etkisi (%)	Plan Dönemi Başlangıç Değeri	2024	2025	2026	2027	2028
PG3.2.1. İzaha Davet Kapsamında Beyanname Düzenleme Programı Aracılığıyla Elektronik Ortamda Gönderilen Onaylanmış Beyanname Sayısı	50	50.818	25.000	25.000	30.000	30.000	40.000
PG3.2.2. İzaha Davet Müessesesi Kapsamında İzaha Davet Edilen Mükellef Sayısı	40	149.078	25.000	25.000	30.000	30.000	40.000
PG3.2.3. Gönüllü Uyuma Davet Edilen Mükellef Sayısı	10	3.665	5.000	5.500	6.000	6.500	7.000

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2024).

Yukarıdaki tablo tetkik edildiğinde, izaha davet müessesinin yıllar itibariyle uygulamalarına etkinliğe dayalı olarak devam edileceği görülmektedir.

Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (2025) tarafından yayımlanan Faaliyet Raporuna göre, ön

tespit ve izaha davet kapsamında Başkanlıkça denetime tabi tutulmuş mükelleflere ilişkin matrah farkı, vergi tarhiyatı ve kesilen cezalara ait ulaşılan sayısal sonuçlar aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: İzaha Davet Müessesesine İlişkin Performans Göstergeleri (Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı)

Denetim Türü	Mükellef Sayısı	Bulunan Matrah Farkı	Tarhiyat ve Ceza Toplamı
Ön Tespit ve İzaha Davet	51.356	86.860.454.667	7.603.701.134

Kaynak: Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı (2025).

Gelir İdaresi Başkanlığı (2025) tarafından yayımlanan Faaliyet Raporuna göre, ön tespit ve izaha davet kapsamında Başkanlıkça denetime tabi tutulmuş mükelleflere ilişkin mükellef sa-

yısı, elektronik ortamda gönderilen beyanname sayısı ve gönüllü uyuma davet edilen mükellef sayısı aşağıda Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: İzaha Davet Müessesesine İlişkin Performans Göstergeleri (Gelir İdaresi Başkanlığı)

Gösterge Adı	Önceki Dönem Gerçekleşme		Hedeflenen Gösterge	Gerçekleşme	
	Yılı	Değeri	Değeri	Yılı	Değeri
İzaha Davet Müessesesi Kapsamında İzaha Davet Edilen Mükellef Sayısı	2024	85.613	25.000	2025	61.203
İzaha Davet Kapsamında Beyanname Düzenleme Programı Aracılığıyla Elektronik Ortamda Gönderilen Onaylanmış Beyanname Sayısı	2024	117.565	25.000	2025	76.595
Gönüllü Uyuma Davet Edilen Mükellef Sayısı	2024	43.620	5.500	2025	8.994

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2025).

2.1- İzaha Davet Müessesesinin Amacı ve Hukuki Niteliği

482 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğine göre, izaha davet müessesesi, olayların gerçek mahiyetine ilişkin mükelleflerin izahat sunmalarına imkân tanıyarak, idare ile mükellef arasında etkin bir iletişim kanalı oluşturmakta ve vergiye gönüllü uyumu teşvik etmektedir. İzaha davet süreci sonucunda, mükellefin vergi zıyanına sebebiyet vermediğinin anlaşılması hâlinde, ilgili mükellefin vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk edilmesi önlenmekte; vergi zıyanının varlığı hâlinde ise mükelleflere belirli şartlar dâhilinde ceza uygulanması suretiyle

daha ağır yaptırımlara maruz kalmasının önüne geçilmektedir. Böylece izaha davet müessesesi, hem vergi idaresi açısından etkinlik ve kaynak tasarrufu sağlamakta hem de mükellefler açısından hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik ilkelerini güçlendirmektedir.

Vergi Usul Kanununun 148 inci maddesinde “Kamu idare ve müesseseleri, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzelkişiler, Maliye Bakanlığının veya vergi incelemesi yapmaya yetkili olanların isteyecekleri bilgileri vermeye mecburdurlar.” hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla vergi idaresi mükelleflerden ya da diğer kişilerden izahat isteyebilir. Bu

yazılara cevap verilmemesi ya da geç cevap verilmesi VUK hükümleri çerçevesinde özel usul-süzlük cezasını gerektirmektedir.

519 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 1. bölümünde; “*Vergi mükellefiyetine ilişkin yükümlülük ve ödevlerin tam olarak yerine getirilmesi amacıyla ve vergi kanunlarının verdiği yetkiler çerçevesinde vergi idaresi, kamu idare ve müesseselerinden, mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişilerden çeşitli bilgiler toplamakta, yine bu amaç doğrultusunda mükellefler nezdinde inceleme ve denetimler yapmaktadır. Yapılan bu inceleme ve denetimler neticesinde vergi ziyası tespit edilmesi halinde, mükellefler cezalı tarhiyata muhatap olabilmektedir. Ancak, ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu sağlamaya yönelik vergi incelemesi başta olmak üzere idarece gerçekleştirilen işlemler, süreci uzatabilmekte, bu da vergiye uyum maliyetlerini artıran bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.*

İzaha davet müessesesi, verginin ziyaa uğradığına delalet eden emareler bulunduğu dair yetkili merciler tarafından yapılmış ön tespitlerle ilgili olarak aynı merciler tarafından mükelleflerden açıklama talep edilmesi olup bu müessese, izaha davet edilen mükelleflerle ilgili yapılan değerlendirmeler sonucunda vergi ziyasına sebebiyet vermediği anlaşılan mükelleflerin konuyla ilgili vergi incelemesine veya takdir komisyonuna sevk edilmesini önlemekte veya vergi ziyasına sebebiyet verildiği durumlarda mükellefleri belirli şartlar dâhilinde indirimli ceza uygulanmak suretiyle daha ağır müeyyidelerden korumaktadır.” açıklamalarına yer verilmiştir.

2.2- Ön Tespit Aşaması

519 sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 3. bölümünde; “*Vergi Usul Kanununun 370 inci maddesinde yer alan indirimli cezanın uygulanması, yetkili merciler tarafından verginin ziyaa uğradığına delalet eden emareler bulun-*

duğuna dair ön tespit yapılmış olduğu hallerde mümkündür. Ön tespit, vergi kanunlarının verdiği yetki kapsamında vergi incelemesi yapmaya ve/veya mükellefler veya mükelleflerle muamelede bulunan diğer gerçek ve tüzel kişilerden bilgi toplamaya yetkili kılınanlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak elde edilen bilgi, bulgu veya verilerin aşağıda açıklanan Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonuna intikal ettirilmesi neticesinde, mezkûr komisyon tarafından verginin ziyaa uğramış olabileceği yönünde yapılan tespiti ifade eder.” açıklamasına yer verilmiştir.

Mezkûr Tebliğin 4. bölümünde ise; “*Ön tespit, Gelir İdaresi Başkanlığı ve Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı bünyesinde kurulan komisyonlar (Ön Tespit ve İzah Değerlendirme Komisyonu) tarafından yapılmaktadır.*” açıklaması mevcuttur.

İzaha davet müessesesi kapsamında izaha davet edilecek konular ve mükellefler hâlihazırda Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Sektör Analizleri ile Vergi Kaçakçılığı Analiz birimleri, Hazine ve Maliye Bakanlığı Risk Analiz Genel Müdürlüğü ve bazı durumlarda Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından belirlenmektedir.

Mülga 482 sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği 2. Bölümünde izaha davet kapsamında alınan konular aşağıdaki şekilde belirlenmişti.

1. Ba-Bs Bildirim Formlarında Yer Alan Bilgilerin Analizi Sonucunda Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
2. Kredi Kartı Satış Bilgileri ile Katma Değer Vergisi (KDV) Beyannamelerinin Karşılaştırılması Sonucunda Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
3. Yıllık Beyannameler ile Muhtasar ve Prim Hizmet Beyannamelerinin Karşılaştırılması Sonucunda Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
4. Çeşitli Kurum ve Kuruluşlardan Elde Edilen Bilgiler ile Asgari Ücret Tarifelerinin Karşılaştırılması Sonucunda Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi

5. Yıllık Gelir ve Kurumlar Vergisi Beyan-nameleri Üzerinde Yapılan İndirimleri, Kanuni Oranları Aşan Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
6. Dağıttığı Kâr Üzerinden Tevkifat Yapmadığı Tespit Edilenlerin İzaha Davet Edilmesi
7. Geçmiş Yıl Zararlarının Mahsubu Yönünden Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
8. İştirak Kazançlarını İlgili Hesapta Göstermeyen Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
9. Kurumlar Vergisi Kanununun 5/1-e Maddesindeki İstisna ile İlgili Olarak Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
10. Örtülü Sermaye Yönünden Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
11. Ortaklardan Alacaklar İçin Hesaplanması Gereken Faizler Yönünden Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
12. Ortaklık Hakları veya Hisselerini Elden Çıkardıkları Halde Beyanda Bulunmayan Limited Şirket Ortaklarının İzaha Davet Edilmesi
13. Gayrimenkul Alım/Satım Bedelinin Eksik Beyan Edilmiş Olabileceğine Dair Haklarında Tespit Bulunanların İzaha Davet Edilmesi
14. Gayrimenkullere İlişkin Değer Artışı Kazançları Yönünden Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
15. Gayrimenkul Sermaye İratlarını Beyan Etmeyen veya Eksik/Hatalı Beyan Eden Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi
16. Sahte veya Muhteviyatı İtibarıyla Yanıltıcı Belge Kullanılması Durumunda Mükelleflerin İzaha Davet Edilmesi

482 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, yayımlanan 519 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile yürürlükten kaldırılmış ve yeni tebliğde izaha davet müessesesinin kapsamı ile ilgili olarak 15 konu başlığı ile sınırlı olan uygulamaya son verilmiş ve verginin ziyaa uğradığı yönünde yapılan çalışmalar neticesinde belirlenen tüm

konular hakkında mükelleflerin izaha davet edilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca, 27/9/2024 tarihli ve 32675 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 326 Sıra No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği’nde; hizmet erbabına bedelsiz veya indirimli olarak pay senedi verilmek suretiyle sağlanan menfaatlerde ücret istisnası uygulaması ile ticari veya mesleki faaliyette bulunan gerçek kişi mükellefler ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanunu’nun 127’nci maddesi uyarınca tespit edilecek günlük hasılatlar üzerinden hesaplanması gereken hasılat tutarları ve bu kapsamda mükelleflerin izaha davet edilmesine ilişkin usul ve esaslara yer verilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024).

Ön tespit değerlendirilmesinde, mükellefler tarafından ibraz edilen her türlü defter, bilgi, belge ve açıklamanın dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirmelerde, ticari hayatın olağan akışı ve yerleşik teamüller göz önünde bulundurulmalı; mükellef beyanlarının makul, ölçülü ve objektif kriterlere uygun olup olmadığı titizlikle analiz edilmelidir.

3- SAFİ ARTIŞ KURAMI PERSPEKTİFİNDE ÖN TESPİT KRİTERLERİ

İzaha davet müessesesi, vergi idaresinin verginin ziyaa uğradığına dair emareler bulması durumunda, mükelleften bu durumun nedenlerini açıklamasını istemektedir. Safi artış kuramı, bu müessesenin teorik zeminini güçlendiren bir işlev görür. Zira mükellefin beyan ettiği gelir ile yaşam standartları veya malvarlığındaki artış arasında bir uyumsuzluk tespit edildiğinde, idare Vergi Usul Kanununun 3/B hükmü çerçevesinde bu artışın kaynağını sorgulamaktadır.

Safi artış kuramı ekonomik gerçekliği yakalayan teorik temel iken izaha davet ise bu gerçekliği hukuki sürece dönüştüren araç olarak konumlandırılabilir. Bu iki yapının entegrasyonu vergi denetiminde etkinliği artırma, mükellef haklarını koruma, idari kaynakları optimize etme potansiyeline sahiptir.

3.1- Mevcut Yaklaşımın Teorik Sorunları

Gelir İdaresi Başkanlığınca hazırlanan 2024-2028 Yılı Stratejik Planında, tahsilatta etkinliği artıracak, vergi kayıp ve kaçacağı ile etkin mücadele ederek kayıtlı ekonomiyi teşvik edecek, vergi tabanını genişletecek ve kaliteli hizmet sunarak mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunu artıracak amaç, hedef ve stratejiler dikkate alınmıştır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024).

Mezkûr stratejik planın Amaç ve Hedef 3 başlığı altında yapılan değerlendirmelerde izaha davet müessesesinin etkin kullanılacağı hususu birçok kez vurgulanmıştır. Planın aynı bölümündeki riskler tespitinde, ön tespit konusu ile ilgili bilgi, belge ve verilerin açık olmaması hususuna dikkat çekilmiş; stratejiler hedefinde ise izaha davet müessesesi kapsamına giren konuların çeşitlendirilmesi ve izaha davete gönderilen mükellef sayısının artırılması gerektiği belirtilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024).

Uygulamada ön tespitin çoğu zaman, mükellefin vergisel yükümlülüklerine aykırı bir durumun varlığına ilişkin olasılıksal göstergeler üzerinden yapıldığı görülmektedir. Ancak bu göstergelerin her zaman mükellefin ekonomik gücünde gerçek bir artışa işaret ettiği söylenemez.

Bu durum, ön tespitin safi artış kuramının öngördüğü vergisel gelir anlayışı ile yeterince örtüşmemesine neden olmaktadır. Vergilendirilebilir gelir kavramından kopuk biçimde yapılan ön tespitler, izaha davetin önleyici işlevini aşındırabilmektedir.

3.2- Safi Artış Kuramına Dayalı Teorik Çerçeve

Safi artış teorisi ilk defa 1891 yılında Georg von Schanz tarafından ortaya konulmuştur. Teori, geliri belirli bir dönemde mükellefin servetinde meydana gelen artış olarak tanımlamaktadır. Buna göre, vergilendirme dönemi başındaki servet değeri ile dönem sonundaki servet değeri arasındaki olumlu fark gelir olarak kabul

edilmekte, vergilendirme dönemi içinde yapılan harcamalar ise bu gelire eklenmektedir (Plasschaert, 1977, s. 536).

Limberg ve Seelkopf (2022), servet vergilerinin tarihsel kökenlerine ilişkin çalışmasında, Mali modernizasyon, ekonomik modernizasyon trendlerini takip eder. İdareler, işletmeler ve bireysel vergi mükellefleri geliri değerlendirip tüketim akışlarını izleyebildikleri anda, hükümetler damga vergisi gibi yönetimi daha kolay vergi türleri yerine geniş tabanlı gelir ve tüketim vergilerine yönelmeye başlarlar. Bu, yalnızca daha verimli vergilendirmeye olanak sağlamakla kalmaz, aynı zamanda ülkelerin vergi gelirlerini benzeri görülmemiş seviyelere çıkarmalarını da mümkün kılacağını ifade etmektedirler.

Güler'e (2017, s. 243) göre, Schanz (1896) "safî servet artışı" teorisiyle mükellefin bir yıl içinde hukuki tasarrufu altına giren tüm mali kaynakların gelir olarak kabul edildiği kapsamlı bir gelir yaklaşımı geliştirmiştir (Schmölders, 1976, s. 86). Bu yaklaşıma göre gelir, belirli bir dönemdeki tüketim harcamaları ile aynı dönemde meydana gelen servet artışlarını ifade etmektedir. Buna göre, herhangi bir kaynaktan elde edilen veya herhangi bir varlıktaki artıştan doğan tüm değer artışları gelir kapsamına girmektedir. Kira, faiz, kâr ve ücret gibi faktör gelirlerinin yanında hediye, miras, kumar kazançları ve beklenmedik kazançlar da gelir kavramı içinde değerlendirilmektedir. Değer artışları ister düzenli ister düzensiz olsun, ister beklenen ister beklenmeyen nitelikte olsun gelir tanımı içinde yer almaktadır. Bu bağlamda, varlıktaki yıpranma ve aşınmalar, teknolojik değişim, piyasa kaynaklı değer azalışları ve kumar kayıpları gibi unsurlar ise gelirden indirim niteliğinde değerlendirilmektedir.

Bu kurama göre bir mükellefin gerçek geliri;

Dönem sonu servet – dönem başı servet + dönem içi harcamalar – vergilendirilmeyen gelirler şeklinde hesaplanır.

Kuramın dayandığı temel varsayım, servet artışı ve harcamalar, gelirin bir fonksiyonudur. Bu yaklaşım özellikle kayıt dışı ekonomi, eksik beyan ve sahte belge kullanımı durumlarında önem kazanır.

Safi artış kuramı perspektifinden bakıldığında, ön tespitin yapılabilmesi için öncelikle mükellefin ekonomik gücünde gerçekleşmiş ve vergilendirilebilir nitelikte bir artışın varlığına işaret eden maddi göstergelerin bulunması gerekir.

Bu bağlamda ön tespit:

- Varsayımsal değil, gerçekleşmiş artışa,
- Şekli değil, maddi gerçekliğe,
- Teknik uyumsuzluklara değil, ekonomik güç artışına

dayandırılmalıdır.

Bu yaklaşım, hem izaha davet müessesesinin teorik tutarlılığını güçlendirecek hem de idari etkinlik ile mükellef hakları arasındaki dengeyi koruyacaktır.

3.3- Yargı Kararları Kapsamında İzaha Davet ve Safi Artış İlişkisi

İzaha davet ve safi artış arasında ilgili yargı kararlarının tetkikinde ilişki olduğu görülmektedir. Bu ilişki aşağıda belirtilen yargı kararları ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Sinai Mülkiyet Kanunu'nun (SMK) 151/2-b maddesi uyarınca yoksun kalınan kazancın hesaplanmasında, mütecevizin tecavüz fiiliyle elde ettiği kazancın esas alınması yöntemi, yargı kararlarında "safi artış kuramı" ile ilişkilendirilmektedir.

İstanbul 1. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi'nin (2018/318 E.) kararında kuramsal yaklaşım bakımından, mütecevizin malvarlığında markanın haksız kullanımı sonucunda meydana gelen artışın dikkate alınması "safi artış kuramının dolaylı yoldan uygulanması" olarak nitelendirilmiştir. Bu yöntemde mütecevizin tecavüz fiiliyle elde ettiği brüt kazanç değil, maliyetlerin gelirden düşülmesiyle kalan net kazancın iadesi esas

alınmaktadır. Benzer şekilde İstanbul 4. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi'nin (2021/47 E.) kararında da aynı yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Kararda, net kazanç belirlenirken hammadde ve satış maliyetleri gibi işin doğası gereği oluşan giderlerin mahsup edileceği belirtilmiştir. Ancak mütecevizin tecavüz fiili dışında başka bir ürünü bulunmasa dahi genel giderler, muhasebe, personel ve reklam giderlerinin kural olarak gelirden düşülmeyeceği ifade edilmiştir (İstanbul 4. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi, 2021/47 E.; İstanbul 1. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi, 2022/17 E.).

İspat ve defter incelemesi yönünden yapılan değerlendirmede, safi kazancın tespiti için davalının ticari defter ve kayıtları üzerinde mali bilirkişi incelemesi yapılmasının esas olduğu kabul edilmektedir. Defterlerde ürün gruplarına göre alt hesapların kullanılmaması veya kayıtların eksik olması durumunda, mahkemeler varsayımsal oranlama yöntemine başvurabilmekte veya Türk Borçlar Kanunu'nun 50 ve 51. maddeleri uyarınca hakkaniyete dayalı takdir yetkisini kullanabilmektedir (İstanbul 1. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi, 2018/318 E.; İstanbul 2. Fikri ve Sinai Haklar Hukuk Mahkemesi, 2022/232 E.).

Vergi hukukunun ikincil kaynakları üzerinde yapılan araştırmada, ikincil kaynak niteliğindeki Danıştay kararlarında, "safi artış kuramı" terimi doğrudan zikredilmemekle birlikte, izaha davet müessesesinin safi kazancın kontrolü ve tespiti üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

İzaha davet mekanizması, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 111. maddesi ve Vergi Usul Kanunu çerçevesinde, beyan edilen gayrisafi kazancın ortalama kâr haddi cetvellerine göre düşük bulunması durumunda mükellefe bu farkı izah etme imkânı tanımaktadır. Haklı nedenlere dayanan izahlar, kazanç düşüklüğünün gerekçesi olarak kabul edilmektedir (Danıştay 3. Dairesi, 1993/217).

Safi kazanç kontrolü amacıyla ilgili olarak Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'nun (1997/413 E.) kararında, ortalama kâr haddi esasının mükelleflerin safi kazançlarının kontrol altına alınması amacıyla getirilen bir müessese olduğu vurgulanmıştır. İzaha davet sürecinde ise mükellef tarafından sunulan faturalar ve yetki belgelerinin, idarece aksi yönde somut bir tespit bulunmadıkça yeterli izah olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Gerçek mahiyet ve ispat külfeti yönünden değerlendirildiğinde, vergilendirmede vergiyi doğuran olayın gerçek mahiyetinin esas olduğu kabul edilmektedir (Vergi Usul Kanunu [VUK], md. 3). İktisadi ve teknik icaplara uymayan düşük kârlılık oranları (örneğin %0,000378 gibi oranlar), izaha davet veya vergi incelemesi süreçlerinde tarhiyat nedeni olarak değerlendirilebilmektedir (Danıştay 4. Dairesi, 2022/735 E.).

Emsal kâr oranlarına ilişkin bir kararda ise, inşaat gibi sektörlerde defterlerin ihticaca salih olmaması veya sahte fatura kullanımı durumunda, hasılatın belirli bir oranının (%20 gibi) safi kazanç olarak kabul edilmesinin Danıştay içtihatlarında yer bulan bir yöntem olduğu belirtilmektedir (Danıştay 4. Dairesi, 2022/574 E.; İzmir Bölge İdare Mahkemesi, 2017/1780 E.).

Uygulamadaki belirsizlikler ve mahkeme takdiri raporlanan kararlar ışığında dikkate alındığında, safi artış kuramının izaha davet müessesesiyle doğrudan birleştiği özellikli bir doktrinel hüküm bulunmamakla birlikte, her iki mekanizmanın "gerçek kazancın tespiti" noktasında keşiştiği görülmektedir.

Veri yetersizliğinin yargısal değerlendirmesine örnek olarak, ticari defterlerin sunulmaması veya kayıtların ayrıştırılmaması durumunda Sınai Mülkiyet Kanunu'nun (SMK) 151/2-b maddesi uyarınca net kazanç hesabı yapılamamakta; bu durumda mahkemeler dosyadaki mevcut veriler ışığında hakkaniyete uygun tazminata hükmedebilmektedir (İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar

Hukuk Mahkemesi, 2022/17 E.; İstanbul 4. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi, 2022/199 E.).

İzahın yeterliliği yönünden yapılan değerlendirilmede, vergi hukukunda mükellefin sunduğu izahatın (örneğin promosyon giderleri veya bayi kâr oranları) somut belgelerle desteklenmemesi veya sonradan düzenlenen belgelerle yapılması durumunda izahın yetersiz kabul edilerek tarhiyat yoluna gidildiği görülmektedir (İzmir Bölge İdare Mahkemesi, 2017/1301 E.).

Yargı kararları kapsamında izaha davet ve safi artış arasında bir korelasyon bulunmakla birlikte sonuç olarak; safi artış kuramı, özellikle fikri mülkiyet tazminatlarında mütecavizin malvarlığındaki net artışı esas alan bir hesaplama yöntemi olarak uygulanırken; vergi hukukunda izaha davet müessesesi, beyan edilen kazancın (safı veya gayrisafı) ticari gerçekliğe uygunluğunu denetleyen bir usul olarak işlev görmektedir. Her iki alanda da temel amaç, varsayımsal artışlar yerine gerçek ekonomik veriye ve belgelere ulaşmaktır.

Safi artış kuramının izaha davet sürecinde kullanılmasına ilişkin bazı hukuki sınırlamalar olduğu göz ardı edilmemelidir.

- Delil Niteliği yönünden bu yöntem, doğrudan kesin kanıt değil dolaylı tespit aracıdır.
- Masumiyet karinesi ile ilişki açısından aşırı geniş yorumlanması durumunda, mükellefin açıklama yükü artabileceği gibi idarenin ispat yükü de zayıflayabilmektedir.
- Ölçülülük ilkesi yönünden değerlendirildiğinde her ekonomik uyumsuzluk izaha davet gerekçesi olmamalıdır.

3.4- Safi Artış Kuramı Çerçevesinde Riske Dayalı Ön Tespit

Vergi incelemesinde safi artış tespit edilirken, Vergi Usul Kanunu'nun 3. maddesinde yer verilen vergi kanunlarının uygulanması ve ispat esaslarına göre biçimsel durumdan ziyade muamelelerin gerçek mahiyeti araştırılmalı ve ortaya çıkarılmalıdır.

1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 228'inci maddesinde konu ile ilgili; "...her türlü bilgi, veri ve istatistiği toplamak suretiyle oluşturulacak Risk Analiz Sistemi üzerinden mükelleflerin faaliyetlerini gruplar ve sektörler itibarıyla analiz etmek, mukayeseler yapmak ve bu suretle risk alanlarını tespit etmek." ifadesi yer almaktadır.

Bu bağlamda ön tespit yapılırken ve izaha davet sürecinde; safi artış temelli göstergeler → Risk skorlama → Eşik aşımı → İzaha davet şek-

linde üç aşamalı bir sistem üzerine kurulabilecektir.

Safi artış kuramı, bir mükellefin belirli bir dönemdeki servet (malvarlığı) artışı ve harcamaları kaynaklı vergilendirilmemiş gelir (potansiyel matrah farkı) şeklinde tarif edilebilir. Vergilendirilmemiş gelirin tespit edilebilmesi için örneğin aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi servet artışı ve harcamalar arasında ilişkinin belirlenmiş kriterlere göre ön tespit yönünden karşılaştırma ve analizinin yapılması gerekmektedir.

Tablo 4: Servet Artışı Ve Harcamalar Arasında İlişkinin Belirlenmiş Kriterlere Göre Ön Tespit Yönünden Karşılaştırma Ve Analizi

Ön Tespit/Analiz	Safi Artış Temelli Göstergeler	Kriter
Servet Artışı – Gelir Uyumsuzluğu	- Taşınmaz, araç, finansal varlık artışı - Beyan edilen gelirle karşılaştırma	Servet artışı + harcamalar > beyan edilen gelir + istisna/vergiden muaf gelirler
Harcama Analizi	- Kredi kartı harcamaları - Lüks tüketim - Yurtdışı çıkışları	Harcamalar, beyan edilen gelirin anlamlı ölçüde üzerindeyse
Finansman Kaynağı Belirsizliği	- Açıklanamayan banka girişleri - Üçüncü kişilerden gelen yüksek tutarlı transferler	Kaynağı net olmayan nakit/transfer yoğunluğu
Dönemler Arası Artış	- Bir yıldan diğerine ani servet artışı	%X'in üzerinde anormal artış (örneğin %100+ gibi eşik koyulabilir)
Negatif Gelir- Pozitif Yaşam Standardı Çelişkisi	- Zarar beyan eden ama yüksek yaşam standardı olan mükellef	Sürekli zarar + yüksek harcama/varlık artışı

Not. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu tabloya göre yapılan analiz ve ön tespitlerde ortaya çıkarılan her uyumsuzluk izaha davet için yeterli değildir. Safi artış kuramı tek başına delil niteliğinde olmayacağından makul şüphe eşiğinin tespit edilebilmesi ve risk skorunun belirlenmesi için bir model kurulmasına ihtiyaç vardır. Risk skoru tespiti için çeşitli formüller uygulama imkânı olmakla birlikte basit olarak, (Servet Artışı + Harcamalar - Beyan Edilen Gelir-İstisnalar) / Beyan Edilen Gelir formülü ile riskin tespiti mümkün olabilecektir.

Örneğin;

- %20–30 fark → izleme,
- %30–50 fark → ön risk,

• %50+ fark → izaha davet adayı,
Şeklinde izaha davet için makul şüphe eşiğinin belirlenebileceği değerlendirilmektedir.

Teorik olarak yukarıda izah edilen yapının kurulması ile izaha davet müessesinin işleyişinde İdarenin etkinliğini artması, mükellef haklarını korunmasına katkı sunması ve vergi sisteminde ön-görülebilirliğin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda öncelikle mükellef büyüklükleri dikkate alınarak gerçek ve tüzel kişilerin büyüklük seviyesine göre sınıflandırılması önem arz etmektedir. Bu sınıflandırma yapılırken tüzel kişilerde ortakların ortak buldukları şirketlerde dikkate alınmalıdır. Mükellef büyüklüklerine

ilişkin sınıflandırma teknolojik dönüşüme dayalı dijital imkânlar kullanılarak Gelir İdaresi Başkanlığınca yapılabilmektedir.

Vergi denetiminde dijital dönüşüm kapsamında elektronik inceleme sistemleri, Vergi Denetim Kurulu Risk Analiz Sistemi, Gelir İdaresi Başkanlığının Dijital Vergi Dairesi uygulamaları, e-dönüşüm kapsamındaki elektronik defter ve belgelerin dijital ortamına taşınması çalışmaları safi artış kuramına göre ön tespit dijital ortamda yeterli kriter üzerinde veri analizi yapılarak doğru hesaplamaların yapılmasına imkân tanımaktadır.

Gerçek ve Tüzel kişiler büyüklüklerine göre A, B, C...şeklinde sınıflandırıldıktan sonra tespit edilen bu risk grubunun Gelir/Kurumlar Vergisi ve Diğer beyannameleri ve eklerinde yer alan veriler ile adlarına yapılan kesinti bildirimlerinin tutarları dikkate alınarak beyan edilen gelir tespitleri yapılabilecektir.

Risk grubunun yapay zeka destekli risk analiz sistemleri ve dijital vergi uygulamalarından temin edilebilen ve diğer kurumlardan elde edilen harici verileri üzerinden tespiti konu olan yıla ilişkin veri setinde;

- Taşınmaz bilgileri, yılbaşı ve sonunda taşınmaz sayısının ve rayiç değerinin değişim durumu,
- Taşınır/Araç alışı satışı bilgileri, tespit yılında tescil edilen araçlarına ve değerine ait bilgiler,
- Banka hesap hareketleri (Kişisel ve ticari hesaplar) ile kredi kartı harcamaları toplam tutarı (yaşamlarını idame ettirmeleri için gelir olması gerekliliği dikkate alınarak analiz edilmelidir)
- Yüksek faiz gelirleri,
- Yüksek kira gelirleri,
- Kripto varlıklar (hizmet sağlayıcıları SPK ve TÜBİTAK denetimine tabidir),
- Bağış, miras gibi kalemlere dayalı servet artışı olup olmadığı,
- Sermaye Varlıklarının satışından elde edilen karlar,

- Gayrimenkul sermaye iradı, gelir, değer artış kazancı yönünden verilen beyannamelerin sistem üzerinden karşılaştırmalı kontrolü,
- Kar dağıtımı kaynaklı huzur hakkı vb. gelirler,
- Kişisel harcamalar (dijital sistemlerle tespiti mümkün olan)
- 1. Derece yakınların banka hesap hareketlerinin karşılaştırmalı analizi,
- Şirket çalışanları ve ortaklarının banka hesap hareketlerinin karşılaştırmalı analizi,
- Şirkete kayıtlı taşınır ve taşınmazların şirketin faaliyeti dışında şirket ortağının özel amaçlı kullanımına ait olup olmadığı, bilgileri tespit edilmelidir. Bu bilgilerin tespiti elektronik vergi uygulamaları ve teknoloji destekli denetim teknikleri sayesinde mümkündür.

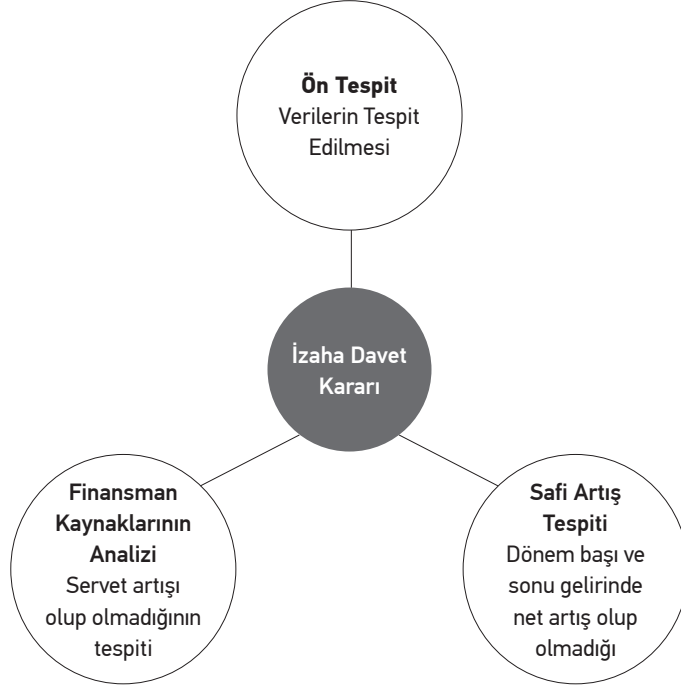
Yukarıda detaylı bahsedilen mükellef sınıflandırması ve veri setinin birlikte analiz edilerek gelir ve gider arasındaki makul olmayan farklar sonucunda yapılacak ön tespitler ile beyanların karşılaştırılması sonucunda risk unsurlarına ulaşılabilecektir. Bu veri setinde yer alan bilgilerin gelir idaresince analiz edilmesi ve izaha davet müessesesi kapsamında risk grupları ile birlikte değerlendirilmesi halinde vergisel riskler dikkate alınarak gönüllü uyumun özendirilmesinde faydalı olabileceği değerlendirilmiştir.

4- SAFİ ARTIŞ KURAMINA DAYALI ÖN TESPİT ANALİZİ VE ÖRNEK OLAYLAR

İzaha davet edilecek mükelleflerin belirlenmesinde safi artış kuramı çerçevesinde riske dayalı ön tespit yapılırken 4 aşamalı analiz ile bu tespitlerin yapılması önerilmektedir. Bu aşamalar:

- Verilerin Tespit Edilmesi (Ön tespit)
- Finansman Kaynaklarının Analizi (Servet artışı olup olmadığının tespiti)
- Safi Artış Tespiti (Dönem başı ve sonu gelinde net artış olup olmadığı)
- İzaha Davet Kararı (İzaha davet edilir, izaha davet edilmez, ek araştırma yapılır)

Şekil 1: Safi Artış Kuramı Çerçevesinde Riske Dayalı Ön Tespitin 4 Aşamalı Analizi

Not. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu kapsamda izaha davet müessesesinde ön tespit kriterlerinin doğrudan uygulanması yerine, önerilen analiz çerçevesinde bir değerlendirmeye tabi tutularak karar verilmesi ölçülülük ve mükellef hakları yönünden vergi adaleti, gerçek gelirin tespit ile denetim kaynaklarının kullanımı yönünden ise idari etkinlik açısından değerlendirildiğinde daha faydalı olacaktır.

İzaha davet edilecek mükelleflerin belirlenmesinde safi artış kuramı çerçevesinde riske dayalı ön tespit yapılırken 4 aşamalı analize ilişkin konunun anlaşılabilirliği açısından farklı basit örnek uygulamalara aşağıda yer verilmektedir.

Örnek-1: İzah Edilemeyen Nakit Girişi:

Mükellef (A), 350.000-TL gelir beyanında bulunmuştur. Mükellefin banka hesap hareketlerinde 1.050.000-TL hesaba giriş olduğu ve bu tutarın 250.000-TL kısmına ait izahatı bulunduğu kalan kısmın ise açıklanamadığı durumda;

Mükellefin banka hareketleri tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde net servet artışı olduğu ve bir kısmının kaynağının açıklanamadığı görülmektedir. Bu analize göre mükellefin izaha davet edilmesi kararı alınması gerekecektir.

Örnek-2: Borç ile Finanse Edilen Harcamalar: Mükellef (B), 800.000-TL gelir beyanında bulunmuştur. Mükellefin harcamalarının ise 1.550.000-TL olduğu tespit edilmiştir. Mükellefin 1.000.000-TL banka kredisi bulunduğu ve 400.000-TL kişisel borçları olduğu durumda;

Mükellefin gelir ve harcamaları arasında uyumsuzluk olduğu tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde gerçek servet artışı olmadığı harcamaların borca dayalı yapıldığı görülmektedir. Bu analize göre mükellefin izaha davet edilmesine gerek bulunmamaktadır.

Örnek-3: Edinilmiş önceki birikimlerin kullanımı: Mükellef (C), 650.000-TL gelir beyanında

bulunmuştur. Mükellefin harcamalarının ise 1.100.000-TL olduğu tespit edilmiştir. Mükellefin 700.000-TL önceki yıllardan belgelendirilebilir/açıklanabilen birikimi olduğu durumda;

Mükellefin gelir ve harcamaları arasında uyumsuzluk olduğu tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde gerçek servet artışı olmadığı harcamaların geçmiş birikime dayalı yapıldığı görülmektedir. Bu analize göre mükellefin izaha davet edilmesine gerek bulunmamaktadır.

Örnek-4: Karma Finansman Yapısı:

Mükellef (D), 1.600.000-TL gelir beyanında bulunmuştur. Mükellefin harcamalarının ise 2.000.000-TL taşıt alımı, 1.800.000-TL konut peşinatı olduğu ve banka hesap hareketlerinde 1.700.000-TL hesaba giriş olduğu tespit edilmiştir. Finansman kaynaklarına bakıldığında ise 1.300.000-TL banka kredisi kullandığı, 1.000.000-TL geçmiş birikimi olduğu ve 800.000-TL ailesinden destek aldığı durumda;

Mükellefin yüksek banka hesap hareketleri ile harcamalarına (3.800.000-TL) bağlı olarak gelir ve harcamaları arasında uyumsuzluk olduğu tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde ise finansman kaynağının 3.100.000-TL kısmının borçlanma ve varlık dönüşümü ile elde edildiği sadece 700.000-TL kısmının açıklanamadığı dolayısıyla gerçek servet artışının bu tutar ile sınırlı olduğu görülmektedir. Bu analize göre mükellefin gelir beyanı dikkate alınarak izaha davet edilmeyecek ya da hedef odaklı olarak kısmi (açıklanamayan 700.000-TL ile ilgili) izaha davet edilebilecektir.

Örnek-5: Banka Hesap Hareketleri (Hesaplar arası işlemler):

Mükellef (E), 750.000-TL gelir beyanında bulunmuştur. Mükellefin banka hesap hareketlerine göre girişlerin 2.850.000-TL, çıkışların ise 2.900.000-TL olduğu tespit edilmiştir. Mükellefin banka hesaplarının analizinde aynı tutarların aracılık, kasa döngüsü, hesaplar arası işlemler gibi nedenlerle sürekli transfer edildiği ve gerçek mahiyetinin fiktif hareketler olduğu durumda;

Mükellefin banka hesap hareketlerinin yüksek olması nedeniyle geliri ile uyumsuz olduğu tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde gerçek servet artışının sadece 50.000-TL olduğu görülmektedir. Bu analize göre sınırlı insan kaynağı ile denetim gücünün etkin ve verimli alanlarda kullanılması dikkate alınarak düşük tutar nedeniyle mükellefin izaha davet edilmesine gerek bulunmamaktadır.

Örnek-6: Kripto ve Dijital Varlıklar:

Mükellef (F), 500.000-TL gelir beyanında bulunmuştur. Mükellefin kripto varlıklardan elde ettiği kazancı 1.100.000-TL, bankaya aktarılan tutarın ise 600.000-TL olduğu tespit edilmiştir. Kripto varlık detayına bakıldığında, 300.000-TL'sinin anapara ve 800.000-TL'nin kazanç olduğu durumda;

Mükellefin banka hesabına yüksek tutarda giriş olması ve varlık artışı olduğu tespit edilmiş (ön tespit), safi artış analizinde gerçek servet artışının 800.000-TL olduğu görülmektedir. Bu analize göre mükellefin izaha davet edilmesi kararı alınması gerekecektir.

Yukarıda yer alan örneklerden görüleceği üzere izaha davet kararı alırken safi artışın dikkate alınması vergilemede nicelik kadar nitel analiz ve net artış tespitinin de önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Türk vergi sisteminde, izaha davet müessesesi, vergi idaresi ile mükellef arasındaki potansiyel uyumsuzlukların çözümlenmesini amaçlayan önleyici bir mekanizma olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, bu müessesenin işletilebilmesi için gerekli olan ön tespit aşamasında hangi kriterlerin esas alınacağı hususu, mevzuatta açıkça düzenlenmemiş ve doktrinel tartışmalara konu olmuştur.

Türkiye'de Gelir Vergisi Kanununun yürürlüğe girdiği 1961 tarihinden günümüze kadar vergilendirilebilir gelirin kavranmasında kaynak

teorisi ilkesi benimsenmektedir. Kaynak teorisi- ne ilişkin temel esasların uygulandığı vergi sis- teminde, ekonomik gelişmelere ve teknolojinin kullanımına paralel olarak ortaya çıkan yeni gelir unsurlarının belirlenebilmesi için yasal düzenle- me gerekmekte ayrıca, beyan dışı bırakılan ve vergiye tabi olmadığı iddia edilen gelir unsurlarının anlaşılabilmesi ve vergi tarhiyatına konu edilebilmesi için ise bu gelirlerin ilgili yasada belirtilen yedi gelir unsurundan birine girdiğinin vergi idaresi tarafından ispatlanması gerekmektedir. İspat, dijital dönüşüm ve yapay zekâ des- tekli risk analizine dayalı denetim tekniklerinin kullanılmasının yaygınlaşması ile mümkün hale gelmiştir.

İzaha davet müessesesindeki ön tespit kri- terleri, safi artış kuramının öngördüğü geniş gelir tanımını esas almakla birlikte, bu kuramın doğ- rudan uygulanması anlamına gelmemektedir. Zira söz konusu kriterler, vergilendirmeye esas teşkil eden kesin tespitler değil, yalnızca mükel- leften açıklama talep edilmesini gerektiren idari risk göstergeleridir.

İzaha davette ön tespit, bir “servet artışı vergilemesi” değil; risk analizine dayalı idari bir filtreleme mekanizmasıdır. İzaha davet müesse- sesinde kullanılan ön tespit kriterleri, ilk bakışta safi artış kuramının uygulamaya yansımaları olarak değerlendirilebilirse de, bu kriterlerin doğ- rudan bir servet artışı vergilemesi veya “nereden buldun” yaklaşımı olarak nitelendirilmesi isabetli değildir. Zira ön tespit, vergilendirmeye esas teşkil eden kesin bir tespit olmayıp, yalnızca mükel- lefin gelir, harcama ve servet unsurları arasında- ki uyumsuzluklara dayalı olarak açıklama talep edilmesini mümkün kılan bir idari araçtır. Bu yönüyle, safi artış kuramı ile ön tespit kriterleri arasındaki ilişki, doğrudan bir uygulama ilişkisi değil, teorik bir referans ve yorum çerçevesi ola- rak değerlendirilmelidir.

İzaha davet müessesesinde ön tespit kri- terlerini safi artış kuramı perspektifinde değeren-

dirdiğimizde, ön tespitin yalnızca şekli veya idari şüpheyeye dayalı bulgularla değil, mükellefin vergi- lendirilebilir ekonomik gücünde gerçek bir artış olduğunu gösteren unsurlar temelinde yapılması gerekmektedir.

Safi artış kuramı ekonomik gerçekliği yaka- layan teorik temel olarak, izaha davet ise bu ger- çekliği hukuki sürece dönüştüren araç olarak ko- numlandırıldığında iki yapının bütünleşmesi vergi denetiminde etkinliği artırma, mükellef haklarını koruma, idari kaynakları optimize etme potansi- yeline sahip olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- 6728 sayılı Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapıl- masına Dair Kanun. (2016). Resmî Gazete, 29796, 09.08.2016.
- Danıştay 3. Dairesi. (1993/217 E.).
- Danıştay 4. Dairesi. (2022/574 E.).
- Danıştay 4. Dairesi. (2022/735 E.).
- DİNÇER, M. R., & KALELİOĞLU, M. H. (2013). Gelirin tespiti ve vergilendirilmesi: Safi artış teorisi, kaynak teorisi. *Ufuk Üni- versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 85–104.
- Gelir Vergisi Kanunu (Kanun No. 193). (1960). Resmî Gazete, 10700, 06.01.1961.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2024). 2024 Yılı Faaliyet Raporu.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2025). 2025 Yılı Faaliyet Raporu.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2024). 2024-2028 Yılı Stratejik Planı.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2025). 2025 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklenti Raporu.
- Güler, H. (2017). Gelirin optimal vergilendi- rilmesi: Teori ve politika. *Uluslararası Eko- nomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 241–251.
- Kurumlar Vergisi Kanunu (Kanun No. 5520). (2006). Resmî Gazete, 26205, 21.06.2006.

- LİMBERG, J., & SEELKOPF, L. (2022). The historical origins of wealth taxation. *Journal of European Public Policy*, 29(5), 670–688.
- NADAROĞLU, H. (1992). *Kamu maliyesi teorisi* (8. bs.). Beta.
- PLASSCHAERT, S. R. F. (1977). The definition of gross taxable income in schedular or global income taxes. *Bulletin for International Fiscal Documentation*.
- RAKICI, C., & AKTUĞ, M. (2020). Gelir kavramına yönelik farklı görüşler ve Türk vergi sisteminin gelire yaklaşımı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 879–904.
- Sınai Mülkiyet Kanunu (Kanun No. 6769). (2016). *Resmî Gazete*, 29944, 10.01.2017.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2017). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği* (Sıra No: 482). *Resmî Gazete*, 30138, 25.07.2017.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2021). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği* (Sıra No: 519). *Resmî Gazete*, 31397, 09.02.2021.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023). *Gelir Vergisi Genel Tebliği* (Sıra No: 326). *Resmî Gazete*, 32356, 27.09.2023.
- Türk Borçlar Kanunu (Kanun No. 6098). (2011). *Resmî Gazete*, 27836, 04.02.2011.
- Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı. (2025). *2025 Yılı Faaliyet Raporu*.
- Vergi Usul Kanunu (VUK No. 213). (1961). *Resmî Gazete*, 10703, 10.01.1961.
- ÖNCEL, M., vd. (2022). *Vergi hukuku* (31. bs.). Turhan Kitabevi.
- ÖNER, E. (2022). *Türk vergi sistemi* (11. bs.). Seçkin Yayıncılık.
- İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi. (2018/318 E.).
- İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi. (2022/17 E.).
- İstanbul 1. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi. (2022/232 E.).
- İstanbul 4. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi. (2021/47 E.).
- İstanbul 4. Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi. (2022/199 E.).
- İzmir Bölge İdare Mahkemesi. (2017/1301 E.).
- İzmir Bölge İdare Mahkemesi. (2017/1780 E.).